

■ УДК 784.3.087.612.1.071.1Шан Деї (510)

Цао Хе, аспірант, Харківська державна академія культури, м. Харків

Caو_He@meta.ua

<https://orcid.org/0000-0002-5757-0333>

ТЕОРІЯ КИТАЙСЬКОЇ КОЛОРАТУРИ В НАУКОВІЙ ПРАЦІ ТА ВОКАЛЬНІЙ ТВОРЧОСТІ ШАН ДЕЇ

Досліджено теорію та практику китайської колоратури в науковій праці і вокальній творчості Шан Деї — основоположника національного колоратурного мистецтва. Визначено, що введення колоратури й колоратурного стилю в китайське вокальне мистецтво базується на національних традиціях прагнення до майстерності, ювелірній обробці деталей у каліграфії, живописі, поезії, у яких кризь відтворення «малого» відображено закономірності космічного масштабу. Зразком розвитку національного колоратурного сопрано композитор обрав західноєвропейську традицію (тембр, діапазон, жанр колоратурної арії). Виявлено внутрішньожанрові різновиди створеної Шан Деї національної колоратурної арії (філософська, лірична, епічна, комічно-іронічна).

Ключові слова: *китайський колоратурний стиль, китайська колоратурна арія, внутрішньожанрова диференціація, флористичне тлумачення колоратури.*

Цао Хе, аспірант, Харьковская государственная академия культуры,
г. Харьков

ТЕОРИЯ КИТАЙСКОЙ КОЛОРАТУРЫ В НАУЧНОМ ТРУДЕ И ВОКАЛЬНОМ ТВОРЧЕСТВЕ ШАН ДЕИ

Исследованы теория и практика китайской колоратуры в научном труде и вокальном творчестве Шан Деи — основоположника национального колоратурного искусства. Определено, что колоратуры и колоратурный стиль в китайском вокальном искусстве основываются на национальных традициях стремления к мастерству, ювелирной обработке деталей в каллиграфии, живописи, поэзии, в которых сквозь претворение «малого» отражены закономерности космического масштаба. В качестве образца национального колоратурного сопрано композитором избрана западноевропейская традиция (тембр, диапазон, жанр колоратурной арии). Выявлены внутрижанровые разновидности созданной Шан Деи национальной колоратурной арии (философская, лирическая, эпическая, комедийно-ироническая).

Ключевые слова: *китайский колоратурный стиль, китайская колоратурная ария, внутрижанровая дифференциация, флористическая трактовка колоратуры.*

Cao He, postgraduate student of the Department of Theory of Music and Piano, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

THE THEORY OF CHINESE COLORATURA IN SHANG DEI'S SCHOLARLY ENDEAVOR AND VOCAL CREATIVE WORK

The aim of the article is to study the fundamentals of the research and creative interpretation of the national coloratura in Shang Dei's legacy.

Research methodology. The article is based on the use of the method of comparative analysis necessary to establish the specific features of the theory and practice of Chinese coloratura in Shang Dei's scholarly endeavour and vocal creative work.

Results. Shang Dei is a master of vocal art of New China, in whose legacy the talents of an artist and a scholar-thinker interact. The subject of scientific comprehension in Shang Dei's scholarly endeavor is the artistic discoveries of Shang Dei-artist. The composer connected the research with the realization of the creative mission — the creation of the modern national vocal style, the genre distinction of which is coloratura aria. The theory of the Chinese coloratura aria of the composer-scholar contributed to the implementation of his mission on the basis of spreading his own creative experience among the colleagues-composers. The article "Take on the writing of coloratura arias" played the role of a kind of a school of composer's art in the field of national art of coloratura.

Novelty. The paper presents an attempt to examine Shang Dei's theoretical and practical contributions to the development of the concept of Chinese coloratura and the genre of Chinese coloratura arias.

The practical significance. The obtained results make it possible to be introduced in the course "History of non-European Civilizations" as well as the familiarization of European vocalists with the theory and patterns of coloratura style in the works of the Chinese composer.

Keywords: *Chinese coloratura style, Chinese coloratura aria, intra-genre differentiation, floristic interpretation of coloratura.*

Постановка проблеми. Шан Деї (1932–2005) — «першопроходець у створенні китайської колоратури» (Ван Хе, 2009), «піонер китайського колоратурного мистецтва» (Ян Шицзю, 1998) — власну місію в розвитку сучасного національного вокального стилю пов'язував зі створенням «колоратурних мелодій», жанру китайської колоратурної арії. Щоб новаторський жанр набув поширення, композитор у статті «Судження щодо написання колоратурних арій» обґрунтував розвиток сучасної колоратури національними традиціями, здійснив науковий опис власних пошуків. Шан Деї — універсальна творча особистість — основоположник теорії колоратури в національній музичній науці. Спадщині Шан Деї притаманна взаємодія композиторської та наукової складових у вирішенні творчого завдання мотивації розвитку національного мистецтва колоратури.

Мета статті — вивчити основи науково-творчого трактування національної колоратури в спадщині Шан Деї.

Виклад основного матеріалу дослідження. Після створення (1971) колоратурних арій Шан Деї науково обґрунтував причини й наслідки введеного ним у китайську вокальну культуру художнього *inventio*. Мисленню композитора-вченого, котрий надавав перевагу мотивації й об'єктивації власних творів, властиві інтелектуалізм та авторефлексія.

Вивчення історії китайської художньої пісні аж до початку ХХІ ст. (У Хун Юань, 2016) свідчить: для цього жанру не лише колоратура, а й нетривалі розспіви не надто характерні. У результаті аналізу вокальної творчості Шан Деї виявлено: композитор, відповідно до національної пісенної традиції ХХ ст., уникав у піснях колоратурних зворотів. Щоб не допустити руйнації традицій жанру китайської художньої пісні, він, переконаний у необхідності створення сучасного національного колоратурного стилю, визначив віртуозні вокальні *inventio* європейським жанровим ім'ям «агіа в колоратурному стилі».

Уведення колоратури й колоратурного стилю в китайське вокальне мистецтво ґрунтується на національних традиціях прагнення до майстерності найвищого ступеня, ювелірної, точної, досконалої обробки деталей. Це спостерігається, наприклад, у каліграфії, живопису, поезії, у яких крізь відтворення «малого» відображено закономірності космічного масштабу. Завдяки тяжінню до мінімалізму, ювелірно відточеної техніки письма, китайському мистецтву притаманні «великі композиції» і «складні сюжети», що рясніють «докладними деталями», вміщеними у «малий простір» (Чжан Цян, 1984, с. 16). Колоратура, введена Шан Деї, постає як музичний аналог зазначеної закономірності китайського мистецтва, коли достаток деталей (у цьому випадку — різних прикрас) сприяє розкриттю складного сюжету, почуттів та думок у часі-просторі вокальної мініатюри, що набуває значення, подібно до китайської каліграфії, «засобу духовного піднесення й естетичної насолоди» (Ван Юйчи, 1984, с. 21). На межі ХХ–ХХІ ст. до властивого традиційному мистецтву Китаю розвитку «поезії, каліграфії і живопису <...> як єдиного цілого» (Чжан Цян, 1984, с. 10) долучається музика (зокрема національна колоратурна арія, теорію та практику якої розробив Шан Деї), що також тяжіє до ювелірно-майстерного опрацювання деталей. Мистецтво вокальної колоратури в трактуванні Шан Деї виявляє близькість до жанру класичного китайського живопису — гунбі, основаного на ретельному опрацюванні деталей, які набувають символізації.

У статті «Судження про написання колоратурних арій» (кінець 1970 рр.) Шан Деї, базуючись на аналізові створених ним зразків жанру («Тисячолітнє залізне дерево розквітло», «Настала весна науки», «Вальс

весняного вітру», «Один товариш сміється голосніше за всіх», «Дівчина в ситці»), мотивує необхідність утвердження колоратурного стилю в національному вокальному мистецтві. Згідно з Шан Деї, імпульсом до поширення теоретичних концепцій вокальної колоратури стали «підтримка широкої публіки» і «вимоги виконавців – власниць колоратурного сопрано», що сприяло переходу від трактування арії для колоратурного сопрано як творчого експерименту до її утвердження як жанрової магістралі національного вокального мистецтва.

Зразком розвитку національного колоратурного сопрано композитор обирає західноєвропейську традицію. За спостереженням автора доленосної статті, колоратурна техніка в західних країнах останньої третини ХХ ст. набула «нового розвитку», зумовленого вдосконаленням вокального мистецтва. Серед сучасних досягнень західноєвропейської колоратурної техніки композитор називає: тембр, що став прозорішим, дзвінкішим; майстерні переходи від низів до верхів діапазону; філігранність передачі почуттів; розширення співочого діапазону (його власниці на стакато досягають 5-ї і 6-ї октав).

Китайський композитор підкреслює роль національних витоків мистецтва колоратури. У розмаїтті народної музики Китаю «спочатку були наявні елементи колоратури» у високому регістрі чудових арій, «у народній музичній драмі, пекінській опері, хейбейській музичній драмі, ханьській опері, а також в піснях-оповідях». У Китаї існувала національна колоратурна традиція, властива музично-театральним і епічним вокальним жанрам, утрачена під час культурної революції, коли в епоху панування «Банди чотирьох» колоратура в китайській вокальній музиці «зникла безслідно», зумовлено острахом композиторів «бути звинуваченими у прихильності до іноземної моди», а також тим, що національні музичні кола «не оцінили колоратуру гідно». Однак молоді виконавці того періоду виконували зарубіжні твори, завдяки чому мистецтво колоратурного співу в Китаї було збережено. Згідно з Шан Деї, відродження мистецтва колоратурного співу – умова створення національного вокального стилю, якому композитор присвятив як художні твори, так і теоретичні розробки.

Шан Деї підкреслює відмінності між застосуванням колоратури на Заході і Сході. У західноєвропейському мистецтві колоратура застосовується «для демонстрації технічних можливостей співака», водночас у китайській музиці не слід «ганятися» за її формальним використанням: колоратура має складати «частину музичного образу». Хоча Шан Деї трактує колоратуру в європейському вокальному мистецтві як технічний прийом, саме західну традицію композитор-учений розуміє як основу для створення національного колоратурного співу. У бездоганній

техніці колоратурних арій Шан Деї збережений національний колорит і зміст. Композитор підкреслює: використавши іноземний досвід, китайські композитори повинні надати творам «національної форми». Як і засновники китайської художньої пісні 1920 рр., Шан Деї звернувся до творчого переосмислення західноєвропейської традиції в процесі створення національної колоратурної арії. Принцип, сформульований Цин Чжу у 1930 рр., актуальний й нині: твір китайського композитора китайською мовою, нехай навіть написаний на основі інонаціональних традицій, є надбанням національної культури.

Стаття Шан Деї набуває інструктивності: автор узагальнює власний композиторський досвід, щоби передати його продовжувачам справи формування національного колоратурного стилю, звертає увагу на засоби створення колоратури, дотримання яких зумовить відродження національного співочого мистецтва, надає рекомендації щодо мистецтва написання «колоратурних пасажів у китайському стилі». На думку композитора, немає необхідності вводити колоратуру до «кожної пісні»; її використання доцільне, коли зумовлене виразовим значенням. Вибіркове ставлення до використання колоратури засвідчує: усвідомлюючи важливість відродження колоратурного співу, композитор свідомо регламентував можливості колоратури та колоратурної арії у вокальній творчості Китаю. Про раціональне використання колоратури свідчать пісні Шан Деї, у яких цей художній прийом, на відміну від колоратурної арії, майже відсутній.

У статті Шан Деї викладено жанрові ознаки китайської колоратурної арії. Опис змістовних можливостей означеного жанрового феномену вможлиблює визначення його жанрових різновидів.

Автор теорії національного колоратурного стилю підкреслює: відмінність між піснею й арією полягає в наявності/відсутності фрагментів колоратурного співу, що розкривають зміст твору, світ почуттів героя. Колоратура — ознака, завдяки якій уможливорюється жанрова диференціація в структурі вокальної творчості Шан Деї на основі відокремлення пісні від арії. Як «частина музичного образу», колоратура — «вислів ідейного змісту твору», сприяє розкриттю стану героя, невимовного словами. Трактування колоратури відповідає положенню класичної китайської філософії: найзначніші думки й почуття людини не можуть бути виражені словесно. Означене положення філософії Дао зумовило розвиток концепції всепоглинаючої тиші як аналога мудрості. В аріях Шан Деї ця філософська концепція розкривається в колоратурі як голосі душі, що співає, уникає звернення до слова з метою самовираження. Застосування колоратури зумовлено тим, щоб, «не обмежуючись тільки словесним текстом, тонко передати емоційний план твору». Завдання

композитора полягає в тому, щоб «часом відходити від словесного тексту і за допомогою розспівів висловити той настрій, який словесний текст передати не може». Цей принцип використання колоратури представлений в арії «Тисячолітнє залізне дерево розквітло». Зразок китайської колоратурної арії розкриває можливості колоратури як музичного прийому, зміст якого перевершує виразність слова. Колоратура виникає «абсолютно природно», оскільки окреслює «образ глухонімої людини», котра преображається, коли, вражена спогляданням надзвичайної події, «відкриває рота і починає співати». У вокальному творі Шан Деї «Настала весна науки» колоратура зумовлена філософською концепцією невимовності почуття. Це дозволяє зафіксувати наявність такого жанрового різновиду, як китайська колоратурна арія філософського змісту.

Умовою введення колоратурного співу до китайської арії, згідно з Шан Деї, є природність. В арії «Тисячолітнє залізне дерево розквітло» колоратурний елемент залучений на слові «говорити» («зараз наш глухонімих заговорив»): колоратурний спів має бути природним, як мова. Однак мистецтво колоратури перевершує мистецтво *parlando*: неспроможний висловлювати свої думки словами, герой арії виливає свої душевні поривання в колоратурних пасажах.

Як уважає Шан Деї, колоратурна арія передбачає взаємодію «форми співу зі сценічною грою». Як приклад композитор-учений використовує театралізацію прийому колоратури в «іронічній арії» «Один товариш сміється голосніше за всіх». З метою «втїлити образ завжди вдалого та смішного підлабунника, показати різні види сміху» композитор поєднав колоратуру зі сценічною грою. Застосування театралізованої колоратури сприяло досягненню комічного ефекту під час створення музичного портрета героя. Жанровому різновидові китайської колоратурної арії — комічно-іронічному, основаному на театралізації, властиві ознаки оперності, фрагмента, репрезентанта умовної опери.

Комічне (як і іронічне) у новітній китайській вокальній музиці є винятком, оскільки не властиве поетично-філософському змісту, піднесеному романтичному настрою. Шан Деї розширив коло романтичної образності новітньої китайської вокальної музики, додавши комедійно-іронічний відтінок («Один товариш сміється голосніше за всіх», «Ай-Кью»). Перший вірєць написаний у жанрі комічної колоратурної арії, другий, за відсутності колоратури, — у жанрі іронічної пісні. Комедійно-іронічне представлено різними жанровими моделями й вокальними прийомами. Визначальною засадою фіксації комедійно-іронічного змісту у вокальній творчості Шан Деї є зв'язок з театралью-сценічним началом.

Поряд з філософським і комедійно-іронічним різновидами китайської колоратурної арії, композитор звертається й до її ліричного трактування. У колоратурних аріях «Вальс весняного вітру», «Слід весни» картини весняної природи, згідно з традицією китайської класичної поезії, невіддільні від пробудження любовного почуття. Найвний і ліричний жанровий різновид китайської колоратурної арії, жанрове ім'я якого — китайська лірична колоратурна арія.

Як показав аналіз колоратурних арій Шан Деї пізнього періоду (Цао Хе, 2017), у вокальному спадку композитора міститься й китайська епічна колоратурна арія («На чорній землі виросла висока біла тополя»).

Шан Деї приділяє увагу розміщенню колоратурних розділів: «під час написання тексту колоратурних партій слід залишати простір для розгорнення колоратур». Поряд з епізодичними «елементами колоратури» мають бути розділи, у яких колоратура буде основним засобом художньої виразності. Особливу роль Шан Деї приділяв каденції. Умовами, яким має відповідати каденція китайської колоратурної арії, згідно з Шан Деї, є: відходження від вживання словесного тексту, високий регістр, узгодженість з головною темою твору. У каденції головна тема колоратурної арії має бути доповнена, розвинена, контрастно зіставлена з пісенним матеріалом. Каденція як «природний прояв настрою» не має бути «насилницьки втисненою у твір». Прикладами «природної» колоратурної каденції Шан Деї вважає подані у власних ліричних колоратурних аріях. Композитор звертає увагу на перетворення завершальної частини арії на «відносно незалежну каденцію», підкреслює значущість колоратурної каденції в структурі арії, її масштабність, «відокремленість» від основної частини твору подвійною тактовою рисою, що надає їй відносної самостійності. Каденція, що набуває значення самостійного розділу вокальної форми, постає як квінтесенція стилю колоратурної арії.

Утіленням жанрової ідеї колоратурної арії, з точки зору Шан Деї, є вокальний вступ, якому, як і колоратурному висновку, композитор учений надає важливого значення. Оскільки віртуозний вокальний висновок арії визначений поняттям «фінальна каденція», початкова колоратура набуває значення «вступної каденції». Її введення зумовлене завданням утілити жанрову особливість колоратурної арії на початку, щоб підготувати слухача до майбутніх пасажів. У підсумку твір набуває колоратурного обрамлення — квінтесенції вираження сутності жанру колоратурної арії. Таку структуру мають колоратурні арії, написані до кінця 1970 рр.

Автор статті звертає увагу на технічні умови виконання колоратури: «найлегше виконувати колоратурне стакато у верхньому регістрі»,

водночас його виконання в середньому і нижньому регістрах «неефективне»».

Важливе значення приділено «створенню і розвитку національного стилю колоратури». Шан Деї наголошує: «використання тільки пентатоніки або імітування народного співу матиме негативний ефект, оскільки китайський народний стиль колоратури постійно розвивається і стає різноманітнішим». У китайських колоратурних аріях використовувати пентатоніку слід епізодично, для «збереження народного колориту».

Стосовно мистецтва «колоратурних мелодій», «гармонії, інструментування, музичної форми», Шан Деї закликає китайських композиторів учитися в західних музикантів, рекомендує застосовувати «модуляцію у високій тональності <...> з метою посилення виразності мелодії і гармонії». Сповідуючи зразковість західноєвропейської колоратури, Шан Деї не дотримує принципу її трактування в аспекті виконавської імпровізації. Автор тлумачить колоратуру як чіткий нотний текст, уникаючи виконавського «свавілля».

Базуючись на західноєвропейському досвіді, Шан Деї пропонує китайським колегам створювати колоратурні мелодії «на різноманітних розсипах і великих стрибкоподібних інтервалах; висхідному, низхідному або хвилеподібному русі; повторі звуків або інтервалів у високому регістрі», взаємодії зазначених прийомів, а також поєднанні штрихів стакато і легато. Досвідчений композитор пропагує написання колоратурних арій не тільки в швидкому, але й у повільному темпі.

Завершальному розділові статті, прогностичному за змістом, у дусі традицій національного мистецтва властивий метафоричний стиль. Для Шан Деї мистецтво колоратурного сопрано — «квітка» у світі вокальної музики. Умови розквіту «квітки на ґрунті китайського мистецтва» — створення численних «колоратурних творів у китайському стилі», що відображатимуть життя китайського народу: «розвиток якісних колоратурних творів сприятиме розвитку виконавського вокального мистецтва». Розвинення національного колоратурного сопрано необхідне, оскільки в Китаї — безліч голосів подібного типу, отже, країна «повинна стати квітником колоратурного сопрано». Розквітові колоратурного мистецтва сприяють викладачі-«садівники», котрі плекають нові таланти «в саду країни музичної культури» (Ян Шицзю, 1998). Наведені закономірності свідчать: «техніка колоратур у Китаї має блискуче майбутнє», попри те, що в європейському мистецтві колоратура являє собою радше минуле вокального мистецтва, зберігши свою актуальність у сучасному музичному мистецтві.

У Середньовічній Європі визначення мелодійних прикрас пов'язане з латинським «flores» — квіти (Колоратура, 1974, с. 877), що свідчить про зв'язок між західним розумінням колоратури і традиціями національного китайського мистецтва. Національний пейзажний живопис представлений жанром «квіти-птахи» (Чжан Цян, 1984, с. 12): орнаментальність співу-цвітіння властива китайському традиційному мистецтву. У мистецтві колоратури наявний зв'язок з темою китайського живопису XVIII ст. — «квіти і рослини», розкриття якої потребує «вірності природі та сміливого новаторства» (Чжан Цян, 1984, с. 13). Флористичне тлумачення колоратури, що базується на стародавніх традиціях національного мистецтва, засвідчує намір композитора-ученого віднайти музично-історичні паралелі між її значенням у європейському та китайському вокальному мистецтві. Ствердженню ідеї єдності мистецтва колоратури і традицій пейзажного живопису сприяють колоратурні арії Шан Деї, образи квітів і птахів яких відіграють наскрізну роль. Згідно з Ван Хе, «у своїй творчості Шан Деї завжди дотримував гармонійного поєднання Сходу і Заходу» (Ван Хе, 2009). Спостереження Ван Хе відповідає авторським визначенням творчого методу Шан Деї, що прагнув «використовувати зарубіжні досягнення в інтересах Китаю, об'єднувати Схід і Захід».

Хоча ранні колоратурні арії композитора мали значний успіх у публіки і критики, Ван Хе вважає, що саме «в останні роки Шан Деї особливо відзначився у створенні колоратурних пасажів». В опублікованому посмертно збірнику вокальних творів (вийшов друком 2008 р.) містяться 4 китайські колоратурні арії. У пізніх творах композитор дотримує принципів трактування жанру, усталених більше 30 років тому. В аріях «Увечері ми стали на вузьку стежку» (вірші Лу Ін Шань), «Спогади молодості» (вірші Цун Лі Ю) колоратурна фінальна каденція претендує на функцію самостійного розділу. В аріях «Біла тополя виросла на чорній землі» (вірші Шо Ю Чан), «Дівчата Тибету, станьте в хоровод» (вірші Шо Ю Чан) композитор поряд зі вступною й фінальною додає серединну каденцію, що з'єднує і розділяє 1 і 2 частини творів.

У аріях Шан Деї початку XXI ст. звернення до колоратури зумовлене пошуком музичного вираження провідної метафори поетичного тексту. Декларована в 1970 рр. незалежність мистецтва колоратури від словесного тексту трансформується: віртуозна вокальна техніка слугує розкриттю ключового поетичного образу, означеного в слові. Відповідно до смислових глибин основного метафоричного образу поетичного тексту, композитор формує виразність колоратурного розділу (розділів) арії. У першій з них Шан Деї, подібно до краси звивистої стежки, формує звивини вокальної колоратури. Подібно до білої тополі,

що в поетичному тексті другої арії об'єднує небо й землю, колоратурна мелодія об'єднує «верх» і «низ» вокального діапазону. У третій арії колоратурна мелодія струмує, подібно до дівочого хороводу; у четвертій сприяє втіленню спогадів про минулу молодість. Колоратура арій Шан Деї стає способом метафоричного відтворення ключового слова поетичного тексту (Цао Хе, 2017), свідченням художнього інтелектуалізму, багатого духовного змісту, технічної досконалості автора.

Висновки. Шан Деї — майстер вокального мистецтва Новітнього Китаю, у спадщині якого взаємодіють таланти художника й ученого-мислителя. Предметом наукового осмислення в науковій праці Шан Деї є художні відкриття Шан Деї-митця. Наукові дослідження композитор пов'язав з реалізацією творчої місії — створенням сучасного національного вокального стилю, жанрова грань якого — колоратурна арія. Теорія китайської колоратурної арії композитора-вченого сприяла втіленню його місії на основі поширення власного творчого досвіду серед колега-композиторів. Стаття «Судження про написання колоратурних арій» має значення своєрідної школи композиторської майстерності у сфері національного мистецтва колоратури.

Перспективи дослідження полягають у подальшому вивченні принципів організації китайської колоратури та національної колоратурної арії.

Список посилань

- Ван Хе. (2009). Сюжетный материал и приемы, использованные Шан Деи при написании этнической музыки. *Вестник Шеньянской консерватории*.
- Ван Юйчи. (1984). Каллиграфия как интеллектуальная деятельность. Древняя и современная культура Китая. *Культуры — диалог народов мира* (с. 20–31). Париж.
- Колоратура. (1974). *Музыкальная энциклопедия* (Т. 2, с. 877–878). Москва: Советская энциклопедия.
- У Хун Юань. (2016). *Китайская художественная песня: теория и история жанра. (Дисс. канд. искусствовед.)*. Харьков.
- Цао Хе. (2017). Герменевтичний підхід щодо з'ясування метафоричного змісту колоратурних арій пізнього періоду творчості Шан Деї. *Культура України, Серія: Мистецтвознавство: збірник наукових праць*, 57, 165–172. Харків: ХДАК.
- Чжан Цян. (1984). Китайская живопись: традиции и развитие. Древняя и современная культура Китая. *Культуры — диалог народов мира* (с. 9–19). Париж.
- Ян Шицзю. (1998). Преподавательская деятельность композитора Шан Деи. *Народная музыка: комментарии*, 11, 8–11.

References

- Wang He. (2009). The subject material and techniques used by Shang Dei in writing ethnic music. *Bulletin of the Shenyang Conservatory*. [In Russian].
- Wang Yuchi. (1984). Calligraphy as an intellectual activity. *Ancient and modern culture of China. Cultures – the dialogue of the peoples of the world* (pp. 20–31). Paris. [In Russian].
- Coloratura. (1974). *The musical encyclopedia (Vol. 2, pp. 877–878)*. Moscow: Sovetskaya Encyclopediya. [In Russian].
- Wu Hong Yuan. (2016). *Chinese Art Song: Theory and History of the Genre. (Candidate of Art Criticism)*. Kharkiv. [In Russian].
- Cao He. (2017). Hermeneutic approach to the apprehension of metaphorical content of coloratura arias of the late period of Shang Dei's creative work. *Culture of Ukraine, Series: Art studies, Collection of scientific works*, 57, 165–172. Kharkiv: KhDAC. [In Ukrainian].
- Zhang Qiang. (1984). Chinese painting: traditions and development. Ancient and modern culture of China. *Cultures – the dialogue of the peoples of the world* (pp. 9–19). Paris. [In Russian].
- Yang Shijiu. (1998). Teaching activities of the composer Shang Dei. *Folk music: comments*, 11, 8–11. [In Russian].

Надійшла до редколегії 15.11.2017 р.